

ÚVOD.

V dějinách předků čítati se nezdráhej; neb v nich najdeš bez práce, co jiní s velikou prací sebrali, a z nich poznáš ctnosti dobrých a nepravosti zlých, života lidského rozličné příběhy a v nich věci proměny.

Císař Easilius.

Dílo, ježto touto první knihou na světlo se vydává, bylo nejen předmětem touhy mé po dvacet let, anobrž i ovocem každé prázdné chvíle, jež mi po vyplnění povinností úředních zbývala. Po sedmnáct let snáším k tomu materiál a ještě není všeho sbírání konec a nelze říci, že by se všechno k úplnému vypsání hradů, zámkův a tvrzí bylo sebralo. Nechtěl jsem s vydáváním příliš chvátati, hodlaje věc svou co nejlépe a nejkloudněji pořídit; ale pováživ u sebe, že vydávání samo sebou několik let zabere, a že by se mi snad v pozdějších letech síly nedostávalo, raději jsem na tom zůstal, aby se s vydáváním déle nemeškalo, a podávám je tuto čtenářům starých dob milovným k laskavému a shovívavému posouzení. Míním pak látku po krajinách jednotlivých, jak mi právě nejpohodlnější jest, spracovati a nijak se tu nevázati nějakým pořádkem; nýbrž před se jíti tak, jak právě dostatek pramenův a zhlížení předmětův ukazovati

ÚVOD.

bude. Za tou příčinou počíná se Chrudimskem a částí Hradecka, a pokračovati se bude vypsáním jižních Čech a Čáslavska.

Pramenů jsem měl k práci své, pokud se zachovaly, dostatek takový, že jsem při jich ohromném návalu ani všech spracovati, ani zažiti nemohl. Kde již bylo přede mnou pracováno, tu se mi dílo usnadnilo velice, a zaznamenal jsem po každé pomůcku hned na počátku článku. Prameny a pomůcky užité uvádějí se pod čarami; jen bylo-li něco ze Slovníka Náučného vzato, není toto všude doloženo, poněvadž by se byl dokladů veliký počet nahromadil. Ve dlouhá vyvracování nedobrych zpráv anebo chybných kombinací jsem se nepouštěl, nýbrž jen věc svou po pramenech přednesl a doložil, anebo krátkými slovy zvrátil. Šlo mi při všem o to, aby se mi látka příliš pod rukama nemnožila; nicméně jsem neváhal pojati do svého díla materiálu topografického více než dostatek, aby i zde bylo poslouženo částečně, dokud řádné topografie nemáme. Míním tudíž, že dílo to nahradí z části (arci pokud se nehledí k městům a klášterům) dějepisnou část topografie a bude také studnicí pro ty, kteří se rádi obírají topografií a genealogií a ke zřídům do Prahy jeti nemohou.

Účelem mým jest vylíčiti panská sídla, hrady, zámky a tvrze doby feudální, t. j. ode středu 13. století až do rozvalení sídla neb aspoň do té doby, kdy panská sídla starodávnou tvářnost měnívala, převracující se v prosté veliké domy. Tudíž jsem pojal do sbírky sídla stará i taková, jež teprve v 16. století založena byla, poněvadž měla ještě tehdaž ráz pevnostní. Vůbec jsem vynechal všechna sídla, která teprve po třicetileté válce vznikla, ačkoli se i o některých z nich sem a tam zmínka činí, aby čtenář nebo ten, kdož by po mně pracoval nemýlil se nějakou topografií, která by dotčenému předmětu větší stáří přikládala. Také jsem vynechal tak řečená "sídla" šestnáctého století čili pouhá stavení ve dvorech, jimž se potom německy "herrschaftliche Wohnung" říkalo.

U velikých hradův a zámkův, u tvrzí historické paměti hodných anebo takových, které pro polohu nebo zbytky své za popsání stály, podán jest popis nehledící k pouhému vyměření délky a výšky zdi nebo k jalovým výlevům lyrickým, nýbrž ke skutečné rekonstrukci; neboť jen tímto způsobem se stane ze staré zříceniny nebo starožitného hradu pomník pravdivé a skutečné minulosti, poslední prst starých časů, jenž ukazuje na tabuli minulosti. Ne pouhé zdi, nýbrž to, proč tu byly, zasluhuje popisu. Vzkročil jsem tím na dráhu, po níž šel u nás jediný A. Baum, důkladný znalec památek středověkých; on to byl také, který, mě první před 17 lety na tu cestu uvedl, srovnávaje výpisy mé se stavem skutečným.

Popisy potřebují živobytí a mrtvé zdi oživení. Čtenářstvo naše tím vyrozumívalo ty tak zvané pověsti, a mnohým byly tyto pověsti hlavní, vše ostatní jen věci vedlejší. Ale nehledí-li se k tomu, že o mnohých z nich lid ani neví, jest i na těch, kteréž jsou tištěny, velmi mnoho subjektivního, líčeného a od spisovatelů přidaného. Pověsti lidu jsou příliš stručné a musejí se teprve přiodíti názory a slovy lidu; ale kdož to tak hned dovede, jako blahé paměti Erben? Pověsti tedy, pokud nemají jádra historického nebo jich potřeba není, tuto zcela se pomíjejí; nicméně jsem se přece o to postaral, aby se ty staré zdi aspoň trochu pokropily napřed mrtvou a potom živou vodou. Připojil jsem u větších předmětův obrazy z minulosti buď pro jich souvislost s předmětem, anebo pro jakoukoliv jinou příčinu. Nacházejí se tu nebo se ještě najdou vyličení jednotlivých místností vnitřních, jak v minulosti vyhlížely, popis zbraní a šatstva, obrazy z rodinného a společenského života panstva bývalého a mnohé jiné věci, pokud se životem a působením na hradech souvisely. A poněvadž vzato za předmět vyličení 14., 15. a 16. století, rozmanité věci se tu střídají budou a obsáhnou výjevy jak z paláců tak i z chatrčí. Při tom ovšem šetřeno, aby bylo vše historicky pravdivé v duchu oněch dob; pročez jsem se neštítel užiti tu i tam archaismů rozličných, ano i celé věty, v nichž se názor doby ukazoval, vplétati.

Potřebnou věcí býti se mi vidělo, ukázati smýšlení a mínění lidstva předvěkého, aby poznáno bylo, jak tehda cítili, se radovali a trpěli. Což mohlo lépe věc tu ukázati, nežli slova

ÚVOD.

vlastní těch osob? Kdož by dovedl napodobiti onu sladkou a líbeznou mluvu dob minulých a prostotu, nekroucenou přirozenost', upřímnost' a zase bujnost' a jadrnost' lidstva tehdejšího? Zajisté by bylo vypsání ducha tehdejšího mdlejší, nežli přímé a nezměněné výjevy jeho v dopisech rozmanitých. I v té příčině vidělo mi se u některých větších sídel z těch mnoha set dopisů, kteréž jsem pod rukama měl, některé (ty, které ráz doby mají a zábavnější předměty vypisují) vybrati a ve sbírku spořádati. Abych krátce pověděl, snažím se líčiti jen pravdu nestranně, bez ohledův a bez příměsků romantických, pamětliv jsa při všem, že čtenář nesmí hledati v dějepisném čtení sbírky anekdot, nýbrž věrný obraz všeho toho, co osvětu lidstva, národův a zemí podporovalo nebo zdržovalo. A poněvadž držitelé hradův a tvrzí ne vždy a jen někdy ve velké převraty ve vlasti naší působili, musí se to v naší sbírce hledati slušnou měrou.

Co se týče dat dějepisných, ručím nejen za jich pravdivost', nýbrž i za kritické užití jich; kde jest věc nejista, pozná se již v textu. V té příčině mi ve mnohých věcech radíval ctěný můj kollega prof. M. Kolář mnohými svými vědomostmi z oboru genealogie, heraldiky a života středověkého. Co se týče genealogických dat, bylo mi k nim na mnohých místech hleděti a z nich teprv o proměnách poměrů všelikých souditi, než zbytečně jsem jich nechtěl a nemínil nahromaditi. Stalo-li se tak někde, myšleno tu opět na toho, komu by zpráva ta vítána byla. Kde byla dobrá příležitost', přidána jest tabule vývodní (genealogická), ale tak, aby doklady k ní pod čarou byly a přece mnoho zbytečně se neopakovalo.

Jednotlivé předměty srovnány jsou ve skupinách, jež se namnoze s bývalými panstvími nebo několika statky dohromady sloučenými srovnávají. Důležitým předmětům věnováno bylo širší a důkladnější vypsání; řadí se za sebou tak, že nejznamenitější sídlo jest v čele, po něm jiná sídla podlé důležitosti své následují a řada jich několika méně znamenitými se končí. K větším a znamenitějším sídlům přidána sídla okolní, namnoze tvrze, a vypsány při tom dějiny jejich stručně a tak, aby na skrovném místě mnoho materiálu vtěsnáno bylo. Část' tato není tedy určena pro širší čtenářstvo, nýbrž pro učence a místní badatele, a má býti kritickým vůdcem v místních dějinách. Projevováno mi v příčině těchto menších sídel ústně i písemně přání, abych nezkracoval a nevynechával ničeho, avšak já shledávaje, že by spis nad míru vzrostl, hleděl jsem uskrovniti všude a badatele poukazovati ke pramenům.

Obrazy, které přidány jsou k dílu tomuto, kreslil chvalně známý umělec náš pan Karel Liebscher, hledě nejen ke stránce malebné, nýbrž i archeologické a poučné. Znak rodinné ke konci knihy na zvláštních listech přidané obstaral pro dílo toto se vzácnou ochotností pilný jich sběratel pan Vojtěch Král z Dobrévody, kterýž i budoucně dílo toto v té příčině podporovati laskavě připověděl.

Přidáním mapy Chrudimska, na níž poznamenány jsou hrady, zámky a tvrze, o nichž v tomto prvním díle bylo pojednáno, jakož i nejstarší naše ohrady, doufáme, že jsme vyhověli přání nejednoho přítele starožitností Českých; neboť podlé rozličných známek lze nejen stopovati doby rozličné, nýbrž i po cestách, když by se někomu vidělo památné osady naší minulosti navštěvovati.

Již při druhém zpracování dílu shledal jsem mnohé nedostatky a poklesky, jež mi opravily buď lepší a hojnější zřídla nebo zralejší uvážení. Vímt' však jistě, že se nedostatků ještě hojnost' vyskytne, jež se později podrobnějším propracováním opraví. Jestliže však přes všechny obtíže dílo mé přece "na pochvalu dobrých lidí" bude, ukáže se tím také, že bych nebyl tolik dokázal bez pomoci vznešených a laskavých příznivců, jimž všem co nejuctivěji děkuji. J. J. panující vévoda Krumlovský a kníže pán ze Švarcenberka ráčil povolení své dáti abych směl pracovati v bohatém archivu Třeboňském, při čemž snahu mou, času ani pohodlí nedbajíce, pan archivář Th. Wagner a páni adjunktové Zub a Mareš se vzácnou laskavostí podporovali. J. J. panující pan vévoda Roudnický a vladař domu Lobkovského, J. O. pan hrabě z Buquoy a vysoce urození páni vladaři domu Hradeckého a hrabata z Chudenic ráčili svoliti,

ÚVOD.

abych v archivech jich Roudnickém, Novohradském a Hradeckém zprávy sbíral, v čemž mi jich archiváři pan Dvořák, svobodný pán Weyhe-Eimke a pan Tischer s řídkou obětovností nápomocni byli. Slavný výbor musejní ráčil dovoliti, abych si směl rukopisy některé do Tábora vypůjčovati, čímž se mi práce má nemálo usnadnila. Dobré paměti pan biskup Litoměřický A. Frind (na onen čas kanovník při kostele Pražském a archivář při archivu kapitulním), pan archivář zemský dr. A. Gindely, páni ředitelé desk zemských Demuth a Vobořil, pan ředitel Zoubek (onoho času archivář musejní), pan bibliothekář musejní Vrtátka, páni Dvorský a Pažout, adjunktové při archivu zemském, pan archivář musejní Schulz buďtež tu jmenováni jakožto moji a díla tohoto laskaví příznivci; avšak zřídka se najde taková obětovnost' a laskavá péče, jakou mi věnoval pan archivář Pražský dr. J. Emler nejen dobrou radou, nýbrž i ustavičně skutečnou pomocí. A že mi u všech c. k. bibliothek, c. k. gruntovních a obecních úřadů, obzvláště Litomyšlského, Bydžovského a Rakovnického úřadu obecního, s největší ochotou pomáháno, netřeba dokládati pro toho, kdo v těch věcech pracuje pomoci dotčených úřadů vyhledával. Třeba také zmíniti se o platné pomoci, které mi přítel můj, prof. F. Slavík, dobrou radou a jiným způsobem poskytoval. A strany tohoto dílu zvláště připomínám si vděčně všechny platné služby a vydatnou pomoc, které mi pan dr. Čermák v Litomyšli nejednou, anobrž mnohokrát prokázal. Buďtež všem pánům jmenovaný vřelé díky !

Psáno na Hradišti hory Tábor, dne 28. ledna l. p. 1882.

SPISOVATEL.

